

Foredrag i Oslo Militære Samfund mandag 25. februar 2008

Ved
Professor Rolf Tamnes
Direktør ved Institutt for Forsvarsstudier (IFS)

Foto: Stig Morten Karlsen, Oslo Militære Samfund

IFS og skolesenterets akademisering, status og veien videre

La meg først få takke for invitasjonen til å foredra i dette fornemme samfunn, denne vår viktigste arena for opplysning og debatt om forsvarsspørsmål. Jeg skal i dag behandle tre spørsmål: 1) Hva betyr akademisering? 2) IFS som forskningsinstitusjon. 3) Samspillet mellom IFS og moderorganisasjonen FSS.

Akademisering

I deler av Forsvaret er akademisering et belastet uttrykk. Vi merket dette tydelig da vi for noen år siden arbeidet med å etablere FSS som en akkreditert høyskole med en master i militære studier. Mange akademikere bidrar også jevnlig til å skape et ufordelaktig inntrykk av den akademiske virksomheten, gjennom et vanskelig og uforståelig språk, utilgjengelige tekster og direkte tomprat. Denne typen akademisk jåleri skyldes i mange tilfelle usikkerhet eller forsøk på å tildekke egen uformuenhet.

For meg betyr akademisering:

- At forskningen skjer i henhold til allment aksepterte vitenskapelige metoder, hvori inngår instituttets interne kvalitetssikring og muligheter for ekstern etterprøvnbarhet.
- At undervisningen er forskningsbasert og underlagt etablerte regler for kvalitetssikring.
- At man oppmuntrer til kritisk refleksjon.
- At man søker sakens kjerne og svarer på de spørsmål som er stilt.
- At man hogger i stein, som min veileder i studietiden, professor John Sanness, pleide si.
- At man etterstreber et enkelt og presist språk. Behersker man et tema, kan man også formulere seg enkelt om det.

Med en slik forståelse av akademisering, er problemet *ikke* at akademiseringen er drevet for langt i Forsvaret, men at den i for *liten grad* gjennomsyrrer virksomheten. Jeg gjorde meg slike refleksjoner under lesningen av enkelte rapporter fra Forsvarsstudiens ulike underutvalg.

IFS

Institutt for forsvarsstudier er i ferd med å gjennomgå et hamskifte. Frem til 2005 var IFS en svært liten institusjon med en håndfull forskere i fast stilling og som hadde en løs tilknytning til Forsvarets høyskole. Med 2005 som startpunkt er IFS blitt en aktivt samvirkende del av det nye Forsvarets skolesenter, hvor man har fått nye oppgaver og flere stillinger.

IFS har i dag to hovedoppgaver, forskning og utdanning. La meg ta organisasjonen og forskningen først. Rammen består av 18 stillinger, herav 15 forskere. I tillegg kommer et varierende antall forskere på tidsavgrensede prosjekter og doktorgradsstudenter, og vi huser også til enhver tid noen masterstudenter. Alle disse bidrar til å sette sitt positive preg på virksomheten ved instituttet.

Det ligger meg sterkt på hjertet å poengtere at det tar veldig lang tid å bygge opp kompetanse og få kunnskapsbevisstheten til å sette seg i veggene. Mye av planleggingen i forsvarssektoren handler om firkanter og årsverk, og det er viktig. Den *kvalitative* oppbyggingen er imidlertid vel så krevende og viktig. Det gjelder også i vårt tilfelle. Først om noen år, etter at vi har lagt stein på stein, vil IFS fremstå som en rimelig robust kompetanseorganisasjon, med en velkvalifisert grunnstamme av medarbeidere.

Vi har en ambisjon om at de fleste tilsatte ved instituttet skal ha doktorgrad. Dette er viktig for å oppnå høy forskningskompetanse og for å oppfylle de formelle og reelle kompetansekrav som stilles til forskere som underviser og veileder ved Forsvarets stabsskole. Per i dag har 13 av forskerne doktorgrad- eller professorkompetanse, mens 10 er i gang med doktorgrad. Da inkluderes både fast tilsatte og prosjekttilsatte.

Som ledd i vårt intensive arbeid med å bygge kompetanse har vi for tiden fem forskere ved utenlandske læresteder: Ved Center for Strategic and International Studies (CSIS) og Yale University i USA samt ved Department of War Studies ved King's College og universitetene i Oxford og Birmingham i Storbritannia. Valg av læresteder er ikke tilfeldig. De er blant de beste på sine områder.

Rekruttering av kvinner utgjør et annet særdeles viktig tiltak i vår bygging av kompetanse. Vi har nå definitivt beveget oss bortenfor den epoke da kvinner av ulike grunner ikke skulle sysle med sikkerhetspolitiske og forsvarspolitiske spørsmål. Vi har gjennom de senere år rekruttert en rekke yngre kvinner som er kunnskapsrike – som ikke er noe nytt, og som samtidig har stor selvtillit. Det er en god kombinasjon. Totalt har vi i dag 12 kvinner ved instituttet, og de tilfører virksomheten en ekstra dimensjon, både faglig og sosialt.

La meg så si noen ord om instituttets faglige prioriteringer gjennom en kort presentasjon av virksomheten ved våre fire fagavdelinger.

Seksjonen *Norsk sikkerhetspolitikk* sysler med norsk utenriks-, forsvars- og sikkerhetspolitikk i bredt. Den har et fokus på nordområdene og Nato, på samfunnssikkerhet og krisehåndtering og på energi og energisikkerhet. Blant prosjektene vil jeg blant annet nevne:

- Interesser i norsk engasjementspolitikk
- Forsvarssamarbeid i Nord-Europa
- Den transatlantiske overenskomsten
- Norges stormaktsstøttespillere under den kalde krigen
- Maritim luftovervåking i nordområdene 1940–2010
- Et større Norge

Seksjonen *sivil-militære relasjoner* arbeider med militærhistorie, militærteori, doktriner og konsepter, ledelse og organisasjon i forsvars- og sikkerhetssektoren, samt militær sosiologi, profesjonsforståelse og verneplikt. Her vil jeg spesielt nevne prosjektene:

- FDs administrasjonshistorie 1814–2014
- Forsvarets sentrale ledelse 1940–2003
- Sjøforsvarets historie 1814 – i dag
- Norske spesialstyrker 1940–2010
- Norge i internasjonale operasjoner – interne rolleforståelser og organisatoriske endringsprosesser
- Strategisk kultur, teknologi- og doktrineutvikling

- Rustningskontrollregimer – CFE

Seksjonen *Internasjonal sikkerhetspolitikk* sysler med Russland og Samveldet av uavhengige stater (SUS), med Europa og Asia med vekt på Kina, med nordområdene i et bredt internasjonalt perspektiv, samt med globale utfordringer, spesielt masseødeleggelsesvåpen og energi. Her har vi i dag aktiviteter på følgende felter:

- Russland: Energi og nordområdene
- Sovjetunionen–Norge/kommunisme
- Tysk sikkerhetspolitikk
- Kina og India
- Libya, masseødeleggelsesvåpen
- Etterretning

Sist, men ikke minst, har vi *Senter for transatlantiske studier*, som arbeider med amerikansk politikk og strategi. Her pågår det i dag forskning på følgende områder:

- Doktriner
- Anti-terrorpolitikk
- USAs svar på 9/11
- Missilforsvar
- USA og Sentral-Asia
- USA og Nato

Fremfor å omtale disse aktivitetene i større detalj, vil jeg redegjøre for to strategiske satsningsfelter under utvikling. Det gjelder for det første Senter for transatlantiske studier, som ble etablert i 2005. Grunnen til dette initiativet var at USA har vært og vil forbli en svært sentral global og transatlantisk aktør som er av stor betydning også for norsk sikkerhet. Dernest er det for en liten kunnskapsnasjon som Norge av avgjørende betydning å pleie forbindelser med de beste internasjonale forskningsmiljøene, og de amerikanske miljøene er gjennomgående best også på dette feltet. Vi har i denne forbindelse også etablert en samarbeidsordning med CSIS i Washington, som gir oss tilgang til kontorplass ved CSIS til en hver tid, og som også legger grunnlaget for forskningssamarbeid.

Asia-studier utgjør det andre strategiske satsningsfeltet jeg vil nevne. Land som Kina og India vil komme til å spille en stadig mer betydningsfull rolle i internasjonale forbindelser. Om noen tiår *kan* vi stå overfor et fundamentalt nytt internasjonalt maktsystem, et multipolart maktsystem, der spesielt Kina vil fremtre som en ny supermakt og projisere militærmakt langt bortenfor den regionale scenen. Dette kan få dramatiske innvirkninger på den vestlige og atlantiske verdens rolle i internasjonal

politikk og også på rammebetingelsene for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Vi kan møte de asiatiske aktørene ikke bare ute i den store verden, men også i våre nærområder. Etter hvert som isen smelter i Arktis og trafikken øker kraftig, kan Kinas interesse for våre nordområder tilta i styrke. Kina kan bli en del av det geopolitiske maktmønsteret i nord. Vi snakker om nye mentale kart. Denne lesningen av utviklingen i nord er i ferd med å slå rot også på amerikansk side. I USAs nye maritime strategi fra oktober 2007 heter det blant annet følgende:

Climate change is gradually opening up the waters of the Arctic, not only to new resource development, but also to new shipping routes that may reshape the global transport system. While these developments offer opportunities for growth, they are potential sources of competition and conflict for access and natural resources.

IFS ønsker å fange opp dette geopolitiske hamskiftet. Vi har påbegynt arbeidet med å utvikle Asia-kompetanse ved instituttet. Vi har et særlig fokus på Kina, og vi er i ferd med å utvikle et organisert samarbeid med forskningsinstitusjoner i Beijing. I mai vil vi avholde en internasjonal konferanse i Oslo om trekanten Kina, USA og Europa med ledende forskere fra de tre land og regioner.

I tillegg til Kina har vi også et øye til India. For tiden har vi et prosjekt om indisk sjømakt, som gjenspeiler Indias store muligheter til å influere på de særdeles viktige sjøforbindelsene til og fra Det fjerne østen, så vel kommersielt som militærstrategisk. Dette maktmønsteret påvirker prioriteringene i amerikansk maritim strategi, herunder USA-marinens engasjement – eller disengasjement – i Nordatlanteren.

Publikasjoner

IFS har i alle år holdt seg med to publikasjonsserier. De er nå kommet i ny tapning: Den fagfellelevurderte, engelskspråklige monografiserien *Defence and Security Studies* og den bredere formidlingskanalen *Oslo Files on Defence and Security*. Vi arbeider for tiden intenst med å høyne kvaliteten på produktene. For et lite institutt som vårt er det veldig krevende å utgi to slike publikasjoner.

Utdanning

Aktiviteten ved IFS kjennetegnes som nevnt av forskning og utdanning. På kort sikt er utdanning det mest fremtredende, fordi flere fast tilsatte ennå er under utdanning og dermed er opptatt av det, fordi vi bruker mye tid på å veilede fast tilsatte og prosjekttilsatte som arbeider med sin doktorgrad, og fordi vi veileder mange masterstudenter, både ved universitetet og Forsvarets skolesenter. I tillegg til å inngå i fagfellesskapet ved FSS, er IFS nemlig også en del av universitetsmiljøet. Denne doble tilknytning gir ekstra faglig styrke.

IFS og FSS

Det viktigste nye de senere år er imidlertid IFS' samspill med Forsvarets skolesenter, som i 2005 ble en akkreditert høyskole med en master i militære studier. Det er flere viktige sammenhenger mellom IFS og skolesenteret. For det første er vi komplementære på FoU-siden, da stabsskolen konsentrerer seg om andre temaer enn IFS og i større grad fokuserer på løpende operasjoner. For det andre er det utviklet et nært og godt samarbeid mellom IFS og stabsskolens Avdeling for militærmakt: Vi samarbeider om skrivingen av den nye fellesoperative doktrinen, vi gjennomfører

seminarer sammen, og noen av de mest interessante arbeidene i våre publikasjonsserier har sitt utspring ved Avdeling for militærmakt. For det tredje er det i særlig grad IFS som sørger for at FSS oppfyller kravene som stilles til en akkreditert høyskole, spesielt kravene om in-house forskningskompetanse og forskningsbasert undervisning.

Stabs- og masterstudiet ved skolesenteret utgjør i dag en stor og viktig del av IFS' virksomhet. Flere IFS-forskere er emneansvarlige, og mange ved IFS har undervisnings- og veiledningsoppgaver, herunder brorparten av veiledning og sensur av masteroppgaver i fjerde semester.

Forsvaret tilbyr i dag kun én master, i militære studier. Det er likevel betydelig valgfrihet i tredje og fjerde semester. I tredje semester kan studenten velge seg et valgfritt emne. Per i dag kan han eller hun velge mellom tre alternativer, men denne katalogen er i ferd med å utvides. Et valgfritt emne i *etterretning* starter opp høsten 2008. Dette vil gi 10 studiepoeng og bli tilbudt interesserte fra Forsvaret og andre deler av statstjenesten, og på sikt også studenter fra sivile læresteder. Derneast arbeides det med å utvikle et valgfritt emne i *forvaltning*. Dette vil gi 20 studiepoeng og komme i tillegg til dagens fokus på militær forvaltning og virksomhetsstyring innenfor ulike emner. I tillegg tilbys 2–3 studenter et valgfritt emne i *krigens folkerett*. Dette skjer i samarbeid med Juridisk fakultet og gir 15 studiepoeng. Erfaringen fra høsten 2007 var at skolesenterets studenter oppnådde meget god resultater, selv uten formelle juridiske forkunnskaper. Det valgfrie emnet i tredje semester kan så følges opp med masteroppgave på samme felt i fjerde semester.

Enkelte drømmer fortsatt om at krigsskolene også bør kunne tilby utdanning på masternivå. Men her er det flere problemer. La meg nevne to: En slik ordning vil kreve økte økonomiske ressurser og økt faglig kompetanse – har man råd til det? En slik ordning vil også svekke incitamentet til å gjennomføre stabsskolen og utdanning på fellesoperativt og strategisk nivå, og jeg vil anse det som svært uheldig. Samtidig er det liten tvil om at gjennomsnittsalderen til studentene ved stabsskolen bør senkes.

Forskningsbasert utdanning

Det stilles som krav til høyskoler og til bachelor- og masterstudier at undervisningen er "forskningsbasert". Hva innebærer det? Her er nevnt fem vanlige kriterier, som skolesenteret har lagt stor vekt på å oppfylle:

- Undervisning i samsvar med de nyeste forskningsresultater
- Undervisningen tilknyttet et forskningsmiljø
- Fast ansatte lærere skal ha forskningskompetanse
- Undervisningen skal utføres av aktive forskere
- Undervisningen skal omfatte vitenskapelig metode

Samtidig er stabs- og masterstudiet ved FSS en profesjonsutdanning med enkelte såkalte erfaringsbaserte emner. Det gjelder den viktige modulen *Fellesoperasjoner* i andre semester og det valgfrie emnet *Anvendelse av militærmakt* i tredje.

Sett under ett er dagens ordning veldig bra. Den oppfyller fullt ut de to fundamentale krav som en akkreditert høyskole må oppfylle, nemlig akademisk standard og redelighet i forhold til det nasjonale kvalitetssikringsorganet NOKUT, samt relevans for Forsvaret og dets fremtidige ledere.

Noen – om ikke mange – anser likevel at innføringen av et akkreditert masterstudium ved FSS har ført til at undervisningstilbudet er blitt dårligere. Kritikken kommer særlig fra to hold, og i begge tilfelle er den forfeilet.

For det første har enkelte bemerket at lærekreftene ikke holder samme kvalitet som før. En av grunnene til det er at vi i noen grad har fått en annen type forelesere og veiledere. I nyordningen er det blitt mindre plass til "kjendiser" og mer plass til forskere med tung undervisningserfaring. Her skal jeg i all beskjedenhet ikke nevne fagressursene ved FSS, men det nære samarbeidet med Universitetet i Oslo og britiske læresteder. Å antyde at professorene Øyvind Østerud, Mats Berdal og Christopher Coker – for kun å nevne tre – medfører en kvalitetsforringelse, bærer galt av sted. Alle er i dag tilknyttet skolesenteret i professor II-stillinger.

For det andre har noen kritikere bemerket at den nye studieordningen har svekket utdanningens "håndverksmessige" eller "profesjonsmessige elementer" på bekostning av en mystisk "akademisering". Men også dette blir feil. General Rolf Thomsen, den store reformator den gangen han var sjef for skolesenteret, understreket med ettertrykk at offiserens vilkår hadde endret seg. En ny tid fordret nye løsninger, også i utdanningen. Én ting ville være møtet med sovjetiske stridsvogner i Indre Troms under den kalde krigen. Noe ganske annet var den for offiseren komplekse virkeligheten i Afghanistan, i spenningsfeltet mellom Taliban, Røde Kors, gråtende barn og mylderet av små og store sjefer. En moderne offiser måtte, ifølge Thomsen, utvise en høy grad av selvstendighet og en evne til kritisk og fordomsfri vurdering av komplekse saksforhold. Han eller hun måtte også ha en tung etisk og juridisk ballast, som er satsningsfelter i utdanningen. Alt dette er innsikt og verdier som kan formidles gjennom en akademisk profesjonsutdanning på høyeste faglige nivå.

Potensial for forbedringer

Samtidig er det grunn til å understreke at det finnes et betydelig potensial for forbedringer. La meg nevne to forhold.

For det første *erfaringshåndtering*, eller "lessons learned". I forskning, doktrineutvikling og undervisning er det viktig å knytte det teoretiske og analytiske fundament til erfaringer fra militære operasjoner. Skolesenteret bør derfor ha sitt eget regime for erfaringshåndtering som raskt og metodisk pløyer fersk informasjon tilbake og inn i de ulike gjøremålene ved skolesenteret. Man kan, som Forsvarspolitisk utvalg (FPU) påpekte, innrette seg slik at skolesenteret utvikler en slik kompetanse på strategisk og operasjonelt nivå, mens de tre krigsskolene utvikler en tilsvarende kompetanse på grenvist og taktisk nivå.

For det andre *internasjonalisering*. Spesielt små land vil i årene fremover ha et økende behov for å samarbeide med utenlandske institusjoner, ikke bare om FoU, men også om høyere militære utdanning. Dette skyldes både hensynet til økonomiske kostnader og behovet for å opprettholde høyt faglig nivå og bredde i utdanningstilbudet. Internasjonalisering kan dessuten nyttes til å utdype det sikkerhetspolitiske samarbeidet med land man anser som strategiske samarbeidspartnere.

Internasjonalisering må imidlertid samtidig ivareta hensynet til "det *nasjonale* i det internasjonale". Som påpekt av FPU må norske militære skoler og sentrale forsknings- og utviklingsmiljøer ha kompetanse for å kunne utvikle nasjonale doktriner og konsepter og sikre nasjonal identitet og legitimitet i utdanningssystemet.

Sverige har vært framme som et alternativ, og det er en interessant opsjon. Mer detaljerte utredninger vil vise om løsningen har i seg et økonomisk innsparingspotensial, og om den kan ivareta spesifikt *norske* hensyn, så vel faglige som sikkerhetspolitiske.

For en forsker er det å på dette området naturlig å leke med tanker om mulighetsrom og ulike alternativer. La meg kort skissere tre muligheter. Én mulighet vil være å hente inn enda flere *ressurspersoner* i deltidsstillinger fra utenlandske sivile og militære læreinstusjoner. Det er økonomisk mye billigere å knytte til seg noen høykompetente personer fra utlandet enn å sende hele studentkull og norske lærekrefter til utlandet. Tilsvarende kan man tenke seg – bygd på gjensidighetsavtaler – at norske ressurspersoner får en tilknytning til militære utdanningsinstusjoner i andre land. En slik ordning vil gjøre det mulig å sette "norske" temaer på dagsordenen ved instusjoner som utdanner fremtidens sentrale beslutningstakere i de aktuelle landene.

En mer vidtgående internasjonalisering forutsetter at flere militære utdanningsinstusjoner innfører bachelor- og mastersystemet. Her har Norge vært et foregangsland, men andre vil gradvis følge etter. Med en felles, akkreditert plattform kan norske masterstudenter gjennomføre enkelte *emner*, herunder masteroppgaven, ved utenlandske militære skoler. Tilsvarende kan utenlandske studenter ta deler av sin utdanning i Norge. Skolesenteret må da tilby emner som i sin helhet undervises på engelsk og som bygger på engelskspråklige pensumtekster.

Ytterligere internasjonalisering kan bygge på et regime med *rollespesialisering* mellom FSS og et utvalg av særlig interessante samarbeidspartnere, dog slik at man ivaretar hensynet til "det *nasjonale* i det internasjonale".

De eksemplene som her er nevnt, illustrerer at det finnes mange interessante alternativer, på ulike ambisjonsnivåer.

Avslutning

IFS' fremste mål i tiden fremover er å bygge ut organisasjonen innenfor de rammer som er gitt og fremfor alt etterstrebe å bli bedre enn i dag. Det skal vi makte. Samtidig er vi de første til å erkjenne vår utilstrekkelighet. Av all kritisk refleksjon er selvkritikken den viktigste. Vi har ingen ambisjon om å bli større, tvert imot. "Small is beautiful". Men man *kunne* naturligvis argumentert for at når Forsvaret blir mindre, og konfliktene mer kompliserte, må kompetanseproduksjonen bli tilsvarende større. Kunnskap er makt.